

последовательности, гуманизма), с помощью которых, по нашему мнению, мониторинг качества высшего образования будет эффективным.

Ключевые слова: мониторинг, качество образования, принципы, качество высшего образования, наиболее целесообразные принципы для мониторинга качества образования в высшем образовании.

SUMMARY

Oseredchuk Olga. Principles of quality monitoring of higher education.

The quality of the educational process is an integral part of the quality of education. Each institution of higher education has its own characteristics and components that affect formation of the internal system of ensuring the quality of educational activities and the quality of education. Functions and principles are necessary categories for the monitoring of the higher education quality. The article considers the principles of monitoring of the quality of higher education proposed by scientists and highlights the basic principles by which, in our opinion, monitoring of the quality of higher education will be effective: the principle of scientificity – monitoring research has a scientific basis; the principle of integration – deepens the interaction of domestic and foreign monitoring programs; the principle of mobility – promptly modifies the tasks, forms and methods of educational activities depending on the conditions; objectivity – the creation of equal conditions for all participants in the monitoring, including the maximum exclusion of subjective assessments; validity – compliance with the established control tasks of the content of education; bringing to each participant of the monitoring clarity of measurement criteria; diagnostic and prognostic orientation – predicts the further state of the educational process; regularity – includes constant monitoring of stages of the educational process; unity of management and self-government – takes into account the interests of all subjects of the quality management of the educational process, consistency – requires that all stages of monitoring of the quality of higher education be performed in a certain sequence; humanism – during the monitoring ensures creation of conditions of friendliness, trust, respect for the individual.

Key words: monitoring, quality of education, principles, quality of higher education, most expedient principles for monitoring of the quality of education in a higher education institution.

УДК 37.013.3-027.31:378-021.411

Неля Романенко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-6232-5148

DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/189-196

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

Стаття присвячена дослідженню сутності та складових інноваційного розвитку в галузі вищої освіти. Метою статті є визначення особливостей інноваційного розвитку в галузі вищої освіти задля актуалізації можливостей використання позитивного досвіду в сучасних умовах реформування вищої школи. У роботі розкрито визначення поняття інновацій з урахуванням досліджень вітчизняних та світових науковців. Виокремлено основні підходи до класифікації інноваційного розвитку в галузі вищої освіти. Виділено основні принципи та етапи інноваційного розвитку. Установлено, що інноваційний розвиток є складним, динамічним, ризикованим процесом, який спрямований на наближення параметрів функціонування вищої освіти до сучасних вимоги суспільства.

***Ключові слова:** інновація, інноваційний процес, модернізація, інноваційна діяльність, інноваційні теорії, зміст інноваційної освіти, структура інноваційного процесу, нововведення.*

Постановка проблеми. Нині освіта є одним із головних показників, за яким вимірюється рівень розвитку країни, народу загалом та окремих спільнот. Саме від якості та рівня розвитку освіти залежать благополуччя людини, становище духовності та культури в суспільстві, темпи економічного, політичного, науково-технічного й соціального прогресів. На жаль, не всі країни та їх національні економіки однаково ефективно реалізують інноваційну діяльність, це пов'язано, перш за все, з різними вихідними умовами їх розвитку та неоднаковим розумінням необхідності реалізації циклу трансформацій. Модернізація освітніх систем, які намагаються адаптувати знання до потреб суспільства, внесли суттєві корективи щодо підготовки фахівців різного профілю, уніфікації стандартів, кваліфікацій, оволодіння ключовими компетентностями тощо. У цьому контексті особливої уваги потребують питання гарантії високої якості освітніх послуг закладами, які здійснюють підготовку фахівців, у зв'язку з чим у більшості закладів вищої освіти відбувається інноваційний розвиток та впровадження інноваційних технологій.

Аналіз актуальних досліджень обумовлюється динамічними перетвореннями в системі вищої освіти, які пов'язані з підвищенням якості освіти на ринку освітніх послуг, комп'ютеризацією навчання, впровадженням нових методів і форм організації навчальної діяльності в закладах вищої освіти.

Мета статті – визначити особливості інноваційного розвитку в галузі вищої освіти задля актуалізації можливостей використання позитивного досвіду в сучасних умовах реформування вищої школи.

Методи дослідження. Загальнонаукові методи аналізу, порівняння та узагальнення дозволили схарактеризувати ступінь наукового розроблення обраної проблеми; за допомогою синхронного аналізу з'ясовано особливості становлення і розвитку інноваційного процесу в галузі вищої освіти; на підставі порівняльного аналізу окреслено структуру інноваційної діяльності в галузі вищої освіти, розкрито особливості європейський розвитку інноваційного процесу в галузі вищої освіти та можливості використання позитивного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Категорія «інновація» здебільшого трактується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях.

Важливо зазначити, що у світовій та вітчизняній науковій літературі немає однозначного визначення цього поняття. Однак, саме поняття «innovation» уперше з'явилося в наукових дослідженнях XIX ст. і означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. У сучасному світі ним активно послуговуються в різних галузях знань діяльності, особливо у сфері вищої освіти.

У педагогіці поняття «інновація» вживають у таких значеннях:

- форма організації інноваційної діяльності;
- сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання і навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти;
- зміни в освітній практиці;
- комплексний процес створення, розповсюдження й використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень;
- результат інноваційного процесу.

З цим пов'язані і значні розбіжності у тлумаченні поняття «інновація», що спричинено неоднаковим баченням їх авторами сутнісного ядра, а також радикальності нововведень.

У науковій літературі дослідники трактують поняття «інновація» в багатьох варіантах. Так, наприклад, англійські вчені Е. Роджерс і Р. Агарвала-Роджерс розуміють інновацію як ідею, метод або об'єкт, що сприймаються індивідом як нові (Роджерс, 1980, с. 162).

Польські дослідники Я. Домбровський та І. Коладкевич інновації розглядають із урахуванням трьох головних параметрів: галузі, якої вони стосуються, методу впровадження та об'єкта змін, які вони викликають. При цьому сам процес створення інновацій, на їх думку, повинен ураховувати реалізацію трьох фаз, що йдуть одна за одною: відкриття (виникнення нової ідеї), перше її використання, розповсюдження використання і впровадження ідей і рішень (Домбровський, 2005, с. 131).

В. Барінова під інновацією розуміє «новацію в будь-якому вигляді (винахід, метод, явище), при цьому вона зазначає, що «...інноваціям властива науково-технічна новизна, тому важливо відрізнити інновації від несуттєвих змін продуктів та технологічних процесів, їх компонентів» (Бочарова, 2017, с. 9-13).

На законодавчому рівні термін інновація визначається в Законі України «Про інноваційну діяльність» як новостворена (застосована) і (або) вдосконалена конкурентоздатна технологія, продукція або послуги, а

також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери (*Закон України, 2002*).

Розгляд альтернативних визначень поняття «інновація» дозволяє стверджувати, що незалежно від того, до якого підходу схиляються автори, вони єдині в тому, що генеральною метою їх створення та розповсюдження є модернізація.

У навчальних посібниках Н. Бордовскаї, А. Реана, П. Третьякової, Т. Шамової і ін. Виділяються чотири основні підходи до класифікації інновацій в освіті.

Перша класифікація «заснована на співвіднесенні нового до педагогічного процесу». Відповідно до неї виділяються: інновації в цілях і змісті освіти; інновації в методах, прийомах, засобах, технологіях педагогічного процесу; інновації у формах організації навчання і виховання; інновації в діяльності педагогів та студентів.

У другій класифікації інновації диференціюються за ознакою масштабності застосування, утворюючи три основні типи: поодинокі і локальні; комплексні, які є пов'язаними між собою; системні, що охоплюють все освітня установа.

Третя класифікація за інноваційним потенціалом, що включає такі типи: модифікації відомого і прийнятого; комбінаторні нововведення (поєднання нового з відомим); радикальні перетворення.

Четверта класифікація заснована на відношенні нового до вже існуючого. У ній виділяються такі типи інновацій: інновації, що вводяться замість того, що існувало раніше); інновації, пов'язані з припиненням безперспективної роботи; інновації, пов'язані зі створенням чогось нового: уведення нових навчальних предметів, упровадження нових педагогічних технологій (*Лазарев, 2004, с. 14-21*).

Інноваційний розвиток освіти спирається на напрями розвитку освіти і на спеціально розроблені принципи, на підставі яких повинні відбутися системні зміни, що забезпечують його доступність, якість, безперервність та інвестиційну привабливість. Серед них можна виділити:

- принцип випереджального розвитку освіти, означає мобільну переорієнтацію системи освіти на підготовку людини до життя в швидко змінних умовах інтенсивного розвитку соціальних і економічних процесів і нової якості життя;

- принцип проєктування інноваційного розвитку (підходи до інновацій в освіті повинні бути інноваційними для системи освіти; що

припускає розробку та реалізацію вже в даний час проєктів, спрямованих у майбутнє, на стійкий довготривалий розвиток освіти);

- принцип відвертості освіти й суспільної участі (досягнення суспільної згоди, на основі якої влада, суспільство, бізнес, громадські організації і професійно-педагогічне співтовариство приймають на себе зобов'язання із сумісного просування в Україні інноваційних освітніх процесів;

- принцип безперервності освіти (безперервна освіта людини протягом усього її життя є чинником мобільності суспільства, її готовності до прогнозованих змін);

- принцип стратегічного інвестування (головною конкурентною якістю людини стають її знання і компетенції, соціальна та професійна мобільність, уміння ініціювати або підтримувати інноваційні технології виробництва та управління, прогресивні процеси соціального розвитку, активно включатися в їх реалізацію) (Сірий, 2019, с. 65).

Зміст інноваційної освіти – це система позитивних змін у структурі управління освітньою системою, а також структурування змісту освітнього процесу його форм і методів. Упровадження змісту інноваційної освіти – процесуальна система педагогічного управління, що відповідає за своїм змістом інноваційній діяльності та сприяє освоєнню педагогами науково обґрунтованого нововведення, перетворення освітньої практики.

Важливо зауважити, що здебільшого інновації розуміються у двох аспектах: як явище та як процес. У першому випадку інновація являє собою будь-яку цілеспрямовану зміну технології управління, що орієнтується на заміну її елементів для прискорення, пом'якшення або поліпшення виконання поставлених завдань. У другому, технологічному аспекті, інновація розглядається як процес, що включає стадії її розробки, упровадження, засвоєння і стабільного ефекту.

Інноваційний процес починається з виявлення необхідності змін на певних ділянках освітнього процесу у вищій школі, що відбувається завдяки аналітичній роботі спеціалізованих наукових організацій, органів управління освітою, керівників закладів вищої освіти, науково-педагогічних колективів. Діяльність, спрямована на здійснення інноваційних процесів, отримала назву інноваційної діяльності. Діяльність із метою створення, освоєння й використання педагогічних нововведень називають інноваційно-педагогічною. Інноваційний процес в освіті – процес удосконалення освітньої практики, розвитку освітніх систем на основі нововведень (В. Загвязинский). Інноваційний процес відображає формування та розвиток змісту та організації нового (Т. Шамова).

У педагогічній інноватиці, як і в загальній теорії інноватики, сформувалася схема поділу інноваційного процесу на етапи, яка отримала назву «життєвий цикл нововведення».

Перший етап характеризується зародження нової ідеї, виникнення нової концепції нововведення. Умовно його можна назвати етапом відкриття, який, як правило, є результатом фундаментальних і прикладних наукових досліджень або життєвого «осяяння».

Наступним етапом є винахід. На цьому етапі відбувається створення нововведення, тобто втілення нової ідеї в певний об'єкт, матеріальний чи духовний проєкт – зразок.

На третьому етапі відбувається реалізації нововведення. Сутність його, як правило, полягає у практичному застосуванні, коригуванні, доопрацюванні нового засобу. Завершується етап отриманням стійкого ефекту від нововведення, після чого воно існує автономно (Nicholls, 1983, с. 276).

Четвертий етап характеризується такою особливістю, як «результат» і має назву – розповсюдження нововведення (зрілість). Сутність його полягає в широкому впровадженні, дифузії (проникненні) в нові галузі (освітні заклади).

Наступний етап – це насичення в конкретній галузі. Нововведення освоює багато людей у всіх сферах педагогічного й управлінського процесів. Саме тоді воно втрачає свою новизну (рутинізація нововведення). Цей етап може завершитися появою альтернативного нововведення або поглинанням його ефективнішою системою.

Шостий етап спаду (криза, фініш) характеризується вичерпаністю можливостей застосування нововведення в нових умовах, галузях.

Останній етап має назву іррадіація (лат. irradiare – сяяти, випромінювати) нововведення. Цей етап притаманний не кожному нововведенню. Йдеться про те, що з рутинізацією нововведення не зникає як таке, а модернізується й відтворюється, нерідко значно відчутніше впливаючи на розвиток закладу освіти.

Кожен етап інноваційного процесу вимагає певної організації робіт і застосування відповідних методів. Організаційні форми при цьому повинні максимально відповідати обраним методам і можливостям виконавців.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Беручи до уваги все зазначене вище, можна сказати, що інновації в освіті – це актуально значущі нововведення, які виникають на основі різноманітності ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти, позитивно впливають на розвиток усіх форм і методів навчання.

Інноваційний розвиток є складним, динамічним, ризикований процесом, який спрямований на наближення

Інноваційна діяльність у галузі вищої освіти є основою оновлення закладів вищої освіти, чинником розвитку освітніх систем.

Методологічний аналіз інноваційної діяльності дозволяє розкрити специфічність інновацій у вищій освіті, обґрунтувати парадигму його інноваційного розвитку, у якій акцент робиться не на способі передання, а на способі виробництва знань.

Її результат визначають структурні та змістові зміни в роботі закладу, освітньої системи, а за певних умов – створення якісно нової педагогічної практики чи радикального реформування всієї освітньої системи.

ЛІТЕРАТУРА

- Закон України «Про інноваційну діяльність» (*Law of Ukraine "About innovative activities"*) (2002). Retrieved from: <https://www.zakon.rada.gov.ua/>.
- Бочарова, Ю. Г. (2017). Інноваційна інфраструктура: сутність, значення та класифікація. *Вісник Інфраструктура ринку*, 9, 9-13 (Bocharova, Yu. G. (2017). Innovation infrastructure: essence, meaning and classification. *Bulletin of Market Infrastructure*, 9, 9-13).
- Домбровський, Я. (2005). Інноваційна практика польських підприємств. *Вісник Центру інновацій та розвитку*, 5, 131 (Dombrovskui, J. (2005). Innovative practice of Polish enterprises. *Bulletin Center for Innovation and Development*, 5, 131).
- Лазарев, В. С., Мартиросян, Б. П. (2004). Педагогическая инноватика: объект, предмет и основные понятия. *Педагогика*, 4, 11-21 (Lazarev, V. S., Martirosian, B. P. (2004). Pedagogical innovation: object, subject and basic concepts. *Pedagogy*, 4, 11-21).
- Nicholls, A. (1983). *Managing Educational Innovations*. London.
- Роджерс, Э., Агарвала-Роджерс, Р. (1980). *Коммуникации в организациях*. М.: Экономика (Rogers, E., Agarwala-Rogers, R. (1980). *Communications in organizations*. M.: Economics).
- Сірий, Є. В. (2019). Інноваційний розвиток освіти в Україні: розгортання проблеми та засадницькі орієнтири. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*, 11, 65 (Siryi, Ye. V. (2019). Innovative development of education in Ukraine: problem development and basic guidelines. *Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko*, 11, 65).

РЕЗЮМЕ

Романенко Неля. Інноваційне розвиток вищого образования: сутність и его составные.

Стаття посвящена дослідженню сутності и составляющих інноваційного розвитку в області вищого образования. Целью статті является определение особенностей інноваційного розвитку в області вищого образования для актуализации возможностей использования положительного опыта в современных условиях реформирования высшей школы. В работе раскрыто определение понятия інновацій на основе исследований отечественных и мировых ученых. Выделены основные подходы к классификации інноваційного розвитку в області вищого образования. Выделены основные принципы и этапы інноваційного розвитку. Установлено, что інноваційное развитие является сложным, динамичным,

рискованным процессом, который направлен на приближение параметров функционирования высшего образования к современным требованиям общества.

Ключевые слова: *инновация, инновационный процесс, модернизация, инновационная деятельность, инновационные теории, содержание инновационного образования, структура инновационного процесса, нововведение.*

SUMMARY

Romanenko Nelia. Innovative development of higher education: essence and its components.

The article is devoted to the study of the essence and components of innovative development in the field of higher education. The purpose of the article is to determine the features of innovative development in the field of higher education in order to update the possibilities of using positive experience in the modern conditions of higher school reform. The research methods (general scientific methods of analysis, comparison and generalization) allowed to characterize the degree of scientific development of the selected problem; with the help of synchronous analysis the peculiarities of formation and development of the innovation process in the field of higher education were clarified; on the basis of the comparative analysis of the structure of innovative activity in the field of higher education is outlined, features of the European development of innovative process in the field of higher education and possibilities of the use of positive experience are opened. The definition of the concept of innovations taking into account the research of domestic and world scientists is revealed in the work. Consideration of the definitions of "innovation" suggests that no matter what approach the authors are inclined to, they are united in the fact that the general purpose of their creation and dissemination is modernization. The main approaches to the classification of innovative development in the field of higher education are highlighted. The basic principles and stages of innovative development are highlighted. The concept of cities of innovative education is characterized by a system of positive changes in the management structure of the educational system, as well as the structuring of the content of the educational process and its forms and methods. Introduction of the content of innovative education is a procedural system of pedagogical management, which corresponds to the content of innovative activity and promotes the development of teachers of scientifically sound innovation, transformation of educational practice. Innovative activity in the field of higher education is the basis for the renewal of higher education institutions, a factor in the development of educational systems. The result is determined by structural and semantic changes in the work of the institution, the educational system, and under certain conditions – the creation of a qualitatively new pedagogical practice or radical reform of the entire educational system. It is established that innovative development is a complex, dynamic, risky process, which is aimed at bringing the parameters of higher education to modern requirements of society.

Key words: *innovation, innovation process, modernization, innovation, innovation theories, content of innovation education, structure of innovation process, innovation.*